

Befejezésül megemlítem, hogy ezen írásom megjelenése közben kiadták a Tan-
könyvkiadónál: Falus-Hunyadiné-Takács-Tompa: Az oktatócsomag című könyvét.
Ha néhány kollégát bővebben érdekel e téma, ott részletesebb ismertetést kaphat az
ajánlott könyvből.

GÖNCZY TIBORNÉ-DR. ILLÉS ANDRÁS

Nyíregyháza

Egy bemutató tanítás megvalósulásának folyamata és tapasztalatai

I. A bemutató tanítás anyagához, a tanítás folyamatának vizsgálatához *megfigyelési és elemzési szempontokat* állítottunk össze. Elsősorban a nevelés célkitűzésére, a kapcsolódó óratípusra voltunk tekintettel, illetve ezek vizsgálati lehetőségeit mér-
tük fel. Tehát olyan megfigyelési és elemzési szempontkészlet ez, amelyre a mélyre-
ható elemzéshez teljes mértékben szükség van:

- Az ismétlő-rendszerező óratípus folyamatának legfőbb didaktikai feladatai.
- Melyek azok az összekötő „szálak”, amelyek az órán folyamattá szövik a különböző jel-
legű tevékenységi formákat?
- Az ismétlő és rendszerező pedagógiai tevékenység megvalósulási formái.
- A zenei nevelés fő területei, tevékenységi formái milyen mértékben érvényesültek? Jelen
volt-e mindhárom tevékenységi forma: a zenei befogadás, a reprodukció, az alkotó tevékenység.
- A művészi kifejezés tantárgyi sajátosságai a komplex esztétikai célkitűzés kapcsán. Az
esztétikai nevelés tárgyai között felfedezhető szerencsés találkozások.
- A különböző jellegű készségek fejlesztése mellett biztosított-e a tanár megfelelő teret a
korábban szerzett élmények újraéléséhez és elmélyítéséhez?
- A frontális, csoport-, individuális munka mértéke, megnyilvánulási formái.
- Milyen képességek szükségesek a bemutató tanítás anyagának megvalósításához, illetve
milyen képességeket fejleszt elsősorban?
- Milyen mértékű, jellegű felkészülést kíván meg a tanártól az ilyen típusú óra, és a be-
fektetett energia milyen mértékben térül meg?
- Megvalósíthatják-e a ma pedagógusai a komplex esztétikai nevelés eredményes vitelét,
vagy egyelőre csak az optimális személyi és tárgyi feltételek mellett dolgozó iskolákban valósul-
hat meg az ilyen jellegű zenei nevelőmunka?
- Hogyan érvényesült a tanulók önkifejező (alkotó) képessége ebben az elsősorban átél-
t élményeket felelevenítő, élményeket elmélyítő óratípusban?
- Van-e a tanítás folyamatában olyan szakasz, amely algoritmizálható?
- Nem jelent-e „erőltetett menetet” az órára betervezett zenei anyagnak és a komplex
esztétikai célkitűzésnek a megvalósítása?
- Az óra szerveztségének szintje és mértéke.
- A szemléltetés milyen mértékben segítette az eredményes munkavégzést?
- Az egyéni – nem irányított – megfigyelések értékelése.

Ajánlott irodalom:

Újfalussy József: A valóság zenei képei (102–119. o.)

Buda Béla: Az empátia – a beleélés lélektana (220–239. o.)

Szabó Helga: Énekes improvizáció az iskolában (73–90. o.)

B. M. Tyeplov: A zenei képességek pszichológiája (341–364. o.)

Az ajánlott irodalmi anyaggal a komplex esztétikai nevelést vettük célba. Az
ismétlő-rendszerező órában megvalósuló didaktikai tudatosságot elsősorban az óra
által nyújtott szemlélet tárja fel.

II. A bemutató tanítás vázlatja

Tanítási óra: ének-zene.

A tanítás anyaga: az évszakok dalai.

Az oktatás célja: őszi, téli, tavaszi dalok ismétlése, készségfejlesztés, dallamalkotás.

Nevelési cél: komplex esztétikai élménynyújtás.

Óratípus: ismétlő-rendszerező óra.

Didaktikai feladatok: alkalmazó rögzítés, alkalmazó ellenőrzés.

Célkitűzés: a mai órán megkezdjük a tanult dalok ismétlését! Az évszakokhoz kapcsolódó énekeket ismételjük.

I. Alkalmazó rögzítés és ellenőrzés:

A) Először annak az évszaknak a dalait ismételjük, amelyről a következő vers szól. A címe az egyik hónap neve. Nektek kell kitalálni az évszakot és a vers címét!

a) Jaj, ezek a homályos reggelek,

.....

(Áprily: Szeptember)

Ki tudná megmondani, melyik hónap lehet a vers címe? (Szeptember)

Válaszd ki az évszakhoz illő képet! (Zsukovszki: Aranyló őszi.)

Miért adta a festő ezt a címet művének? Milyen színeket használt? (A cím magyarázatot ad.)

b) Gyűjtsünk őszi dalokat!

(Hervad már..., Rózsa szirma harmatos..., Ettem szőlőt..., Szőlő érik...,

Ködtől fátyolos...)

Az őszi két arca: vidám, szüreti: Ettem szőlőt... (éneklő az osztály), borongós: Ködtől fátyolos... (Az ének alatt őszi lomb kerül vízbe az asztalra.)

Milyen őszi jelenségről énekeltünk a dalban? (Köd, levélhullás.)

Hogyan fejezzük ki éneklésünkben az őszi hangulatot? (Halk, nyugodt tempójú énekléssel.)

B) a) Zenei írás-olvasási készségfejlesztés:

Most az előbbi dalnak csak az első sorát énekeljük! (Szöveggel, láálzáva, szolmizálva.)

Rakjuk ki posztóablákra is!

Énekeljük el innen is! (A kirakott dallam visszaéneklése szolmizálva.)

Milyen a részlet dallamvonala? (Éreszkedő.)

Mit fejez ki ezzel? (Az őszi bánatos jellegét.)

b) Dallamalkotás: Legyünk zeneszerzők, alkossunk őszi dalt!

Előbb válasszatok ki, melyik ritmusábrák illik egy szomorkás őszi dalhoz!

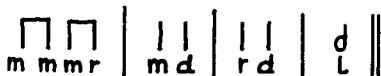
(A célkitűzés szándéka szerint az 1. táblát választják.) Segítséggül el is tapsoljuk a ritmusokat.)

Miért ezt választottad? (Mert nyugodt ritmusú.)

Szerezzünk hozzá dallamot kérdés-felelet formában! A kezdőhang legyen „mi”! (Együttes munkával megszületik az 1. sor dallama.) Énekeljük el szolmizálva:

S most szerkesszük meg a választ hozzá! (Ez is közös munkával készül.)

Énekeljük az új sort, majd a két sort összekapcsolva. Az első sorhoz én adok szöveget, a másodikhoz ti találjátok ki hozzá illőt:

1. Csepereg az eső, fúj a szél,
2. Lepereg a fáról a levél.

(A szöveg szintén közös munkával jött létre.) Ezután ezzel a szöveggel is elénekeljük a dalunkat.

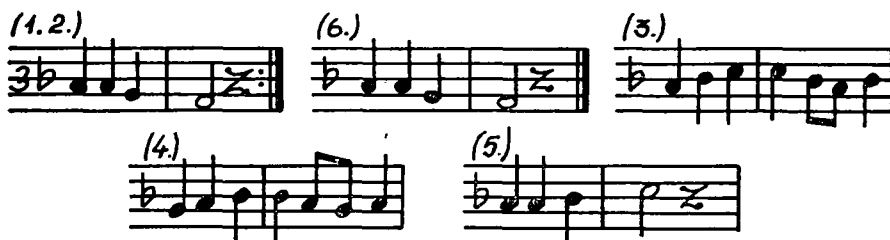
II. Alkalmazó rögzítés és ellenőrzés:

A) a) Az őszt melyik évszak váltja fel? (Tél.) A színes erdő kopárrá válik. (Néhány faág kerül a vázába.) Zelk Zoltán: Téli fák
Nem fáztok, ti téli fák,
.....

b) Nézzük meg, hogyan látja a telet a festő? Grabar: Februári kékség. (Nyugalom, kihalt táj, hideg színek.)

c) Énekeljünk mi is egy hasonló téli dalt!

„Szállongó szél” felismerése kottaképről:

Rakjuk helyes sorrendbe a dallamkártyákat, és énekeljük szolmizálva!

Énekeljük szöveggel és ritmuskísérettel! (Ritmuskíséret a tk. 48. oldalán.)

d) Weöres Sándor: Száncsengő

Éj-mélyből fölzengő
.....

Hallgassunk meg egy kis részletet Mozart egyik művéből! (Mozart: Utazás szánon. Zenekari változat B-rész.) Milyen hasonlóságot találsz a vers és a hallott zene között? (Száncsengő.)

B) A tél sem tart örökké, hallgasd csak! (Weöres Sándor: Olvadás c. verse ritmuskísérettel, majd Vitai Ildikó megzenésítésében, lemezzről.)

Csipp,
Csepp,
Egy csepp,
.....

(A vershez kép: Baksejev: Kék tavasz.) (Vázában friss barka.)

C) a) Az idő enyhülése már a tavasz érkezését jelzi. Közös ének: Pattan a rügyecske a fák-
kon... (Közben Szőnyi: Virágzó fák c. kép vetítése.)

b) Az erdő is madárdaltól hangos, hallgassátok csak! L. Mozart: Menüett B-rész.

A folytatásban egy madár hangja külön is kiszól. Melyik lehet az? (A menüett visszatérésének részlete.)

A kakukkról mi is tudunk egy dalt, énekeljük el!

c) A tavasz a munka kezdetét is jelenti. Erről énekel Simon gazda is Haydn egyik művé-
ben. Amíg meghallgatjuk, rajzoljátok le azt, ami közben eszetekbe jut erről a zenéről! (A rajzok
értékelése, a szebben sikerültek „kiállítása”.)

d) A jól végzett munka mindenki számára meghozza a jutalmat: a gazdának bő termést
(Geraszimov: Termés c. képének bemutatása), számotokra a vidám vakációt.

III. Az órai munka értékelése, lezárása

Verseket hallottatok, képeket láttatok, ének-zene szólt. Mindegyik érzéseket árul el, s kife-
jezi, hogyan látja az évszakot a költő, a festő, a zeneszerző.

Óránkat vidám dallal zárjuk! Balázs: Hajnali köszöntő.

III. A bemutató tanítás elemzése és értékelése

A bemutatott óra legfontosabb didaktikai funkciója az alkalmazás, amelynek mindkét formája érvényesült: az alkalmazó rögzítés és az alkalmazó ellenőrzés. Ha az arányokat mérlegeljük, azt mondhatjuk, hogy a rögzítő funkció érvényesült nagyobb súllyal.

– A komplex esztétikai nevelés órai megvalósulása olyan összekötő szálnak bizonyult, aminek ilyen jellegű funkciója egyértelmű volt. Nyilvánvaló a természeti jelenségek háromoldalú esztétikai megvalósítása: irodalom, képzőművészet és zene, valamint a természet változása.

– Az ismétlés és rendszerezés tevékenységi formáit az ismétlendő dalok, zene-művek és zenei elemek jegyzéke bizonyítja:

Dalok:

Ködtől fátyolos...

Hervad már...

Szállongó szél...

Pattan a rügyecske...

Hajnali köszöntő...

Zenehallgatás:

W. A. Mozart:

Utazás szánon

W. A. Mozart:

Menüett

Haydn:

Évszakok c. oratóriumából

Simon gazda áriája

Dallami és ritmikai elemek:

l-sz-m-r-d-l

1 □ d h γ x $\frac{2}{4}$ $\frac{3}{4}$

A rendezés legfőbb elve az évszakok és azok kronológiája.

– Bár az alkalmazás didaktikai tevékenysége dominált az órán, és ez inkább az alkotói tevékenységnek kedvezett, mégis elmondható, hogy a másik két fő terület tevékenységi formái is jelen voltak a munka folyamán: Új műveket fogadtak be a tanulók, valamint utószolmizáláskor, az alkotott ritmuskíséret és dallam megszólaltatásakor a reprodukció is megvalósult, amellyel feltétlenül eredményesen fejlesztettük a zenei írás-olvasás készségét.

– A kialakult készségek manifesztációja mellett megfelelő szinten és mértékben valósult meg a régi élmények újraértékelése és más művészi területeken jelentkező új élmények átélése. Ilyen értelemben elsősorban a keletkező új élményekkel fejlesztettük a tanulók beleélő, értelmező képességét.

– Nagyobb részben a frontális munkaforma valósult meg az órán, de volt egyéni munkaformákra is alkalom pl.: dallamalkotás, ritmuskíséret komponálása. A csoportos munkaformára a megvalósult óratípus és annak anyaga nem szolgált tevékenységi formát.

– Szinte valamennyi képesség – amely az általános iskola zenei nevelésében kialakulhat – jelen volt az óra folyamatában befogadó (receptív) képesség, a beleélő (empátia) képesség, értelmi képesség, a reprodukív és alkotó képzelet képessége és az önkifejezés képessége. Éppen ilyen alapon nyit óriási távlatokat a komplex esztétikai nevelés már a megvalósulás kezdeti fázisában is.

– Az órai felkészülésre fordított energia jóval több, mint amit kíván bármilyen más óratípus, de a nevelés eredménye is felbecsülhetetlenül nagyobb. Az igazi felkészülés azonban nem a közvetlen felkészülésben rejlik, hanem a pedagógusok permanens önnevelésében. Már a ma pedagógusai is képesek az ilyen mélységű komplex esztétikai nevelőmunkára, de egyelőre a saját önerejükre támaszkodva, mert a megvalósulás módszerét még nem összegezte a pedagógia, a pszichológia és ebből következően a különböző tantárgypedagógiák sem. Egyelőre ott tartunk, hogy a pedagógus-továbbképzések vették programjukba a komplex esztétikai nevelés lehetőségei-

nek feltárását, és néhány helyen folyik kísérlet, amelynek részeredményeiről itt-ott tájékozódhatunk. Az eddigi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy bárhol, ahol általános iskola működik, és a szükséges eszközökkel rendelkezik az ének-zene tanár, ott megvalósítható a komplex esztétikai nevelés.

- Az alkotó tevékenység a komplex esztétikai nevelésre alkalmas ismétlő, rendszerező órátípusban is remekül illeszkedik a tanítás céljaihoz. Az ős hangulatának megfelelő ritmuskép kiválasztásával és ehhez dallam, szöveg alkotásával megmaradt a tanuló a komplex hatások keretében, de az alkotással saját maga is tevékeny részese volt a tanultak alkalmazásának, valamint e tevékenységen keresztül juthatnak el a zenei ábrázolás megértéséhez. Az ilyen jellegű munka csak emeli a szerzett élmények határfokát, és helyes irányba viszi a tanulók további élménybefogadását.

- A komplex esztétikai nevelésben állandó és következetesen azonos módon megvalósuló alkalmazási sorrend ez volt: az irodalmi alkotás bemutatása, a képzőművészeti alkotás reprodukciójának bemutatása, majd a zenei alkotást jelentő gyermekdal vagy népdal bemutatása. Az így megvalósuló sorrend nem jelent olyan pedagógiai folyamatot, amelyet a komplex esztétikai nevelés logikája minden esetben megkívánna. Az óra jellege, célja itt kialakíthatja az egy órára vonatkozó - „egy napi” - algoritmust, de általánossá valamennyi hasonló szituációban nem válhat.

- Az óra minden téren maximális szervezettséget mutatott: a szemléltető eszköz előkészítése, a tanterem levegőcseréjének biztosítása, az osztály fogadása, köszöntése, a lemezjátszó, magnetofon üzemképessége, a táblai feladatok esztétikus képe, a szemléltető képeknek a tanítás menete szerinti „programozott” sorrendi állapota stb. A szervezésbe fektetett energia maradéktalanul és igen hasznosan térül meg.

- Az óra eredményes voltának legfőbb alapja a sokoldalú szemléltetés volt. Képet nyújt az óra a szemléltetés megvalósulásának változatos módjáról: a tanulói, tanári bemutatásról, a bemutatás színvonala és a keletkező élmények összefüggéséről, a különböző kifejező eszközök tervezett találkozásairól, az élő és gépi bemutatás elfogadható arányairól, a hallási, látási és értelmi befogadás mértékéről, illetve az esetenként adódó szignalizáció határfokáról, az élményszerű és tudatos befogadás mértékéről stb.

- Az egyéni - nem irányított - megfigyelések és értékelések elsősorban a következőkre irányulhatnak. A pedagógus kérdéskultúrája, az osztályénekülés határozott, egyértelmű indítása és vezetése, a bemutatott művek meggyőző erejű, átélt, kifejező szép előadása, a pedagógus cselekvésre mozgósító képessége, a zenei nevelés területeinek optimális egysége és annak hatékonysága, a pedagógus irányító és értékelő munkájában érvényesülő finom reagálása, a tanár és tanulók kiegyensúlyozott összmunkája, a tanulók aktív befogadásának szintje, az alkotó tevékenységük megnövekedett tere stb. Összegezősképpen megállapítható, hogy a bemutató tanítás elérte célját.

KELENDI GYULÁNÉ
Budapest

Napközi otthon és a gyermek szabad ideje

MINDEN, AMI valamiképp összefügg a szabad idő fogalmával és valóságával, az érdeklődés középpontjába került, *kutatások* tárgyává és *divatkövetők* érvényesülést ígérő jelszavává vált. Természetes, hogy ennek a divatnak a hullámai behatoltak a napközi otthonba is, ahol a szabad idő programjával: